

М. І. Гагарін

Україна, м. Умань, УДПУ імені Павла Тичини

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ ШКОЛИ

Реформування вітчизняної системи освіти потребує децентралізації та демократизації процесу управління навчальними закладами. У концепції Нової української школи наголошується на необхідності впровадження засад педагогіки партнерства: спілкування, взаємодії та співпраці між учителем, адміністрацією, учнем і батьками, як рівноправними учасниками освітнього процесу [7].

Таким чином, актуалізується проблема переосмислення виховної стратегії, зміни парадигми виховання, побудови цілісної виховної системи та забезпечення ефективного управління її становленням і розвитком.

На думку основоположника загальної теорії систем (General System Theory) Людвіга фон Берталанфі «Системи всюди і існує глибинна спільність їх поведінки... в останні десятиліття «система» стала ключовим поняттям в науковому дослідженні» [9, с. 134]. Науковець визначав систему як сукупність взаємодіючих елементів, що знаходяться у певних відносинах один з одним та середовищем [9].

Як стверджував А. Макаренко, жодний виховний засіб не можна вважати гарним чи поганим, якщо він розглядається окремо від інших засобів, комплексу педагогічних впливів, системи – «...не прийом, не метод, не засіб, якими б привабливими вони не видавались, а система є ключовим поняттям у педагогіці майбутнього» [6, с. 375–376].

Ми поділяємо точку зору Г. Костюка про те, що «виховання за своєю суттю – це керівництво індивідуальним становленням людської особистості» [5, с. 308].

Загалом, управління розуміють як упереджений, цілеспрямований вплив на об'єкт управління, який забезпечує виконання ним дій та досягнень, заданих цілей, і ґрунтується на врахуванні характеристик та особливостей як об'єкта управління, так і діяльності, яка йому передує.

Загальноприйнятим є визначення поняття «управління» як процесу переведення системи з одного якісного стану в інший у відповідності з метою управління. Проблематика організації та здійснення управлінської діяльності широко представлена у працях науковців, зокрема, В. Бондаря, Л. Даниленко, Г. Єльнікової [2], В. Караковського [8], Л. Карамушки, Л. Калініної, В. Крижко, І. Кулініча, В. Маслова, Л. Онищук, Є. Хрикова та ін.

Так, Г. Єльнікова розглядає управління як особливий вид людської діяльності в умовах постійних змін внутрішнього та зовнішнього середовища, який забезпечує цілеспрямований вплив на керовану систему для збереження і впорядкування її в межах заданих параметрів на основі закономірностей її розвитку та дії механізмів самоуправління [2, с. 192].

Наукові основи становлення та розвитку виховних систем школи висвітлено у працях І. Єрмакова, В. Кабуша, В. Караковського, Л. Новикової, Н. Селіванова, Г. Сороки, В. Созонова, Є. Степанова та ін. [3; 4; 6].

Науковці І. Єрмаков та В. Караковський розглядають особливості ефективного управління розвитком виховної системи навчального закладу.

Водночас, потребують дослідницької уваги особливості управління процесом становленням та розвитку виховної системи навчального закладу.

Сучасні науковці розглядають виховну систему як цілісний організм, який виникає у процесі інтеграції основних компонентів виховання (мета, суб'єкти виховання, їх діяльність, спілкування, відносини, кадровий потенціал, матеріальна база), що сприяє духовному розвитку і саморозвитку особистості, створенню своєрідного, за визначенням К. Ушинського, «духу школи».

Виховну систему школи ми визначаємо як комплекс взаємопов'язаних та взаємозумовлених основних компонентів (виховна мета, цілі, завдання, суб'єкти, діяльність і спілкування, взаємини, взаємодія, життєвий простір), яка становить цілісну соціально-педагогічну структуру і забезпечує у процесі свого функціонування та розвитку становлення, реалізацію і самореалізацію особистості, її життєздійснення.

Ми погоджуємося з точкою зору В. Кабуша, про те, що виховна система має бути лише гуманістичною. Всі її елементи мають бути наповнені гуманістичними ідеями і тим самим сприяти оптимізації комплексу умов, форм, методів і засобів виховання, взаємодії всіх її учасників [4].

Для побудови виховної системи необхідно, насамперед, сукупність цілей, які усвідомлені та сприйняті педагогічним колективом. Досить часто педагогічні колективи визначають, **що** вони збираються створювати і **як** це зробити, але найважливішим є питання **заради чого** створюється виховна система [8]. Таким чином, виховна система школи виступає в якості найважливішої мети педагогічного колективу.

Управління розвитком виховної системи здійснюється завдяки конкретизації мети, цілей виховання, розширення основних видів життєдіяльності, запровадження інновацій у виховний процес, удосконалення діяльності підсистем, взаємодії з середовищем. Система управління включає необхідний набір функцій, спрямованих на підтримання, функціонування і розвиток системи.

Науковці виокремлюють основні етапи розвитку виховної системи, зокрема:

- етап становлення системи;
- етап відпрацювання структури системи і змісту життєдіяльності колективу;
- етап остаточного формування системи;
- етап оновлення, перебудови системи [1].

Вивчення досвіду роботи шкіл, аналіз праць науковців дає змогу охарактеризувати основні етапи розвитку виховної системи, їх особливості, системоутворюючі чинники.

На першому етапі – становлення системи – формулюється мета виховної системи, визначаються цілі та орієнтири в організації виховного процесу. Розробляється теоретична концепція, моделюється структура виховної системи, встановлюються зв'язки між компонентами. Відбувається оцінювання пройденого шляху, перегляд педагогічних позицій, починає формуватись колектив однодумців на основі нового педагогічного мислення, започаткування традицій, правил життя, стилів спілкування. Відчуття приналежності до колективу школи на початковому етапі притаманне здебільшого активу. Основними методами становлення виховної системи на даному етапі є методи переконання, вимоги, перспективи. Взаємодія з середовищем досить часто має стихійний характер, відсутнє цілеспрямоване освоєння середовища. В цілому система характеризується розрізненістю, автономністю діяльності її компонентів, може виникати тимчасова дисгармонія. Період становлення системи, темп системоутворення має виправдовувати сподівання учасників колективу, щодо удосконалення їх життєдіяльності. В управлінні розвитком системи переважають організаційні аспекти, відсутня єдність педагогічних дій. Управлінська діяльність в

цілому, особистість керівника, його ділові, професійні людські якості, авторитет – має вагомe значення, особливо на початковому етапі становлення виховної системи.

Наступний етап передбачає відпрацювання структури системи, розвитку колективу, змісту його системо утворюючих видів діяльності, характеризується залученням більшої кількості її учасників до управління. В учнів виникає прагнення більше часу проводити разом; розвивається ініціатива і самостійність пріоритетні напрями функціонування системи відпрацьовуються найбільш ефективні форми і методи виховання, зароджуються колективні традиції. Педагогічний колектив позитивно оцінює переваги впорядкованої системної виховної діяльності, значення взаємної відповідальності в досягненні спільних успіхів, однак, учнівський і педагогічний колектив на даному етапі на становлять єдиного колективу. Основними методами розвитку системи є метод досвіду суспільної поведінки, організації різносторонньої діяльності, стимулювання і мотивації діяльності та поведінки. Надзвичайно важливим є узгодження темпів розвитку учнівського (більш динамічного та революційного) і педагогічного (дещо статичного і консервативного) колективів. Управлінська діяльність базується на співпраці, взаємоповазі та відповідальності дорослих і учнів.

На третьому етапі відбувається остаточне формування системи, шкільний колектив як об'єднання дітей та дорослих має спільну мету, діяльність, співпрацю. Посилюється увага колективу до кожної особистості. Відбувається інтеграція навчально-пізнавальної та позаурочної виховної діяльності. Актуальними є методи самовиховання та перевиховання, саморозвитку, самооцінки. Здійснюється акумулювання традицій та їх передача від покоління до покоління, загальна «педагогізація» навчального закладу (старшокласники «приміряють» на себе педагогічні функції, виступають по відношенню до молодших учнів у ролі вихователів, наставників, та в ролі колег по відношенню до вчителів). Шкільний колектив набуває нового якісного стану, виступає як єдине ціле. У членів учнівського та педагогічного колективів сформоване «почуття школи». У педагогів розвивається нове педагогічне мислення, що базується на основі самоаналізу та педагогічній творчості, формується тип вчителя-дослідника, міцнішають зв'язки з оточуючим соціальним середовищем. На етапі остаточного формування системи адміністративно-наказові форми практично зникають з арсеналу керівництва. Зростає інтенсивність процесів самоуправління та саморегуляції діяльності системи.

Зазначимо, що в управлінні розвитком системи керівництво школи, педагоги не повинні чинити тиск на природо-відповідну життєдіяльність школи

Наступний етап характеризується оновленням та перебудовою системи, можливий кризовий період розвитку виховної системи обумовлений, зокрема, втому в колективі, зниженням рівня творчої активності, недостатністю новизни у життєдіяльності системи; для збереження системи необхідно ускладнювати завдання, розширювати зміст творчої діяльності колективу, діяльність. Оновлення системи відбувається на основі створення інноваційних умов для діяльності, творчості, зміни лідерів, удосконаленні управління шляхом демократизації та гуманізації. Особлива роль в оновленні, удосконаленні виховної системи належить керівнику навчального закладу, який генерує ідеї, організовує їх виконання та відповідає за взаємодію підсистем у структурі системи, стан стосунків у колективі, здійснює чітке регулювання діяльності всіх компонентів виховної системи. Оновлення системи може здійснюватись революційним та еволюційним шляхами.

Отже, можемо стверджувати, що результативне формування та розвиток виховної системи потребує ефективної управлінської діяльності на всіх етапах становлення та розвитку системи. Стаття не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. До перспективних напрямів досліджень даної проблематики належить, зокрема, вивчення потенціалу виховної системи, науково-методичного забезпечення управління виховною системою школи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Виховні системи навчальних закладів: теорія та практика [Текст] / Укладач О. Є. Гречаник. – Х.: Вид. група «Основа», 2014. – 224 с.
2. Єльнікова Г. В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні: [моногр.] / Г. В. Єльнікова. – К. : ДАККО, 1999. – 303 с.
3. Єрмаков І. Г. Виховання життєтворчості : моделі виховних систем [Текст] / І. Г. Єрмаков. – Х. : Видав. група «Основа», – 2006. – 224 с.
4. Кабуш В. Т. Гуманистическая воспитательная система: теория и практика / В. Т. Кабуш. – Минск, 2001. – 332 с.
5. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості [Текст] / Г. С. Костюк. – Київ: Радянська школа, 1989. – 609 с.
6. Макаренко А. С. Методика організації виховного процесу // Твори в 7 т., Т.5. / А. С. Макаренко. – К.: Рад. школа, 1954. – 382 с.
7. Нова українська школа // Освіта України. – 23 серпня 2016 р.
8. Управление воспитательной системой школы: проблемы и решения. [Текст] / под ред. В. А. Караковского, Л. И. Новиковой, Н. Л. Селивановой, Е. И. Соколовой. – М.: Педагогическое общество России, 1999. – 264 с.
9. Bertalanffy L. von. An Outline of the General System Theory // British Journal for the Philosophy of Science. 1950. Vol. 1. № 2. P. 134 – 165

The essence of such notions as «system», «educational system», «management of the educational system» have been revealed. The aim of the article is to reveal the peculiarities of management school educational system as an object of research.

The promising directions of the research include the study of national and international experience, modern theoretical and methodological approaches to management school educational system.